

що наказ приписує вчинення злочину, а насправді наказ вимагає заподіяння правомірної шкоди правоохор. інтересам), то при вибачальній помилці, коли особа в обстановці, що склалася, не могла усвідомлювати помилковості свого припущення, вона в силу казусу не підлягає відповідальності за відмову виконати закон. наказ. Якщо ж помилка була невибачальною, тобто особа хоча і помилялася в оцінці закон. наказу як злочин., але за обставинами справи могла не допустити такої помилки, то вона підлягає відповідальності за необереж. невиконання наказу (напр., за ст. 403 КК «Невиконання наказу»).

За віддання і виконання злочин. наказу крим. відповідальності підлягає як особа, що видала такий наказ, так і особа, яка виконала явно злочин. наказ. Служб. особа, що віддала злочин. наказ, підлягає відповідальності за зловживання владою або служб. становищем (ст. 364 КК) і за підбурювання чи орг-цію вчинення злочину, передбаченого в наказі.

Особа, для якої було очевидно, що наказ є злочин., і вона, проте, виконала такий наказ, підлягає крим. відповідальності за вчинення злочину на заг. підставах як виконавець злочину. Це положення сформульоване в ч. 4 ст. 41 КК: «Особа, що виконала явно злочинний наказ або розпорядження, за діяння, вчинені з метою виконання такого наказу або розпорядження, підлягає кримінальній відповідальності на загальних підставах». При цьому вчинення злочину на виконання такого наказу є обставиною, що пом'якшує покарання (п. 6 ч. 1 ст. 66 КК).

Особа, що одержала злочин. наказ, може і не усвідомлювати його злочин.

характеру. Проте якщо за обставинами справи вона повинна була і могла це усвідомлювати, то вчинене розглядається як необереж. злочин, якщо, звичайно, таке необереж. заподіяння шкоди передбачене в КК як злочин.

Якщо ж особа не усвідомлювала і не могла усвідомлювати злочин. характеру наказу (казус), то за діяння, вчинене з метою виконання такого наказу, крим. відповідальності підлягає тільки та особа, яка віддала злочин. наказ (ч. 5 ст. 41 КК). У цьому випадку особа, що виконала злочин. наказ, виступає як своєрідне знаряддя в руках того, хто видав злочин. наказ (т. зв. опосередковане заподіяння). Ост. підлягає відповідальності як виконавець того умисного злочину, вчинення якого приписувалося в наказі і який він вчинив «руками» невинного «виконавця».

Лит.: Дячук С. І. Виконання наказу чи розпорядження у кримінальному праві (основні поняття, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства). К., 2001; Баулін Ю. В. Кримінальна відповідальність: сутність, зміст та правова форма // Вісник Академії правових наук України, 2003, №2–3; Баулін Ю. В. Обставини, що виключають злочинність діяння // Вісник Асоціації кримінального права України, 2014, №1 (2).

Ю. В. Баулін.

ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЧИ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – одна з обставин, що виключає злочинність діяння у крим. праві. Відповідно до ч. 1 ст. 43 КК не є злочином вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону викону-

вала спец. завдання, беручи участь в орг. групі чи злочин. орг-ції з метою попередження чи розкриття їх злочин. діяльності.

Метою запровадження у крим. законі цієї обставини, що виключає злочинність діяння, є удосконалення крим.-прав. забезпечення діяльності правоохор. органів щодо попередження та розкриття діяльності орг. групи чи злочин. орг-ції.

Можливість В. с. з. з п. чи р. з. д. орг. групи чи злочин. орг-ції, у т. ч. шляхом використання гласних і негласних, штатних і позаштатних працівників спец. підрозділів, а також членів орг. злочин. формувань, залучених до співпраці, передбачено законами України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та «Про оперативно-розшукову діяльність». Ефективним заходом, який надає можливість контролювати корупційні зв'язки посад. осіб та розкривати їх, є законодав. закріплення умов правомірності, т. зв. виправдане потурання злочину, що вчиняється, та контрольоване вчинення злочину. Легалізація таких дій дозволяє, з одного боку, відокремити їх від провокації вчинення злочину, а з ін. – надає відповід. органам та посад. особам прав. підстави для викриття злочинів, у т. ч. ті, що вчиняються міжнар. злочин. синдикатами (наркобізнес, тероризм, нелегальна торгівля зброєю, людьми, фальшування грошових знаків тощо).

При виконанні спец. завдання особа може опинитися у ситуації, коли вона своїми діями мусить заподіювати шкоду об'єктам крим.-прав. охорони.

Межі відповідальності цієї категорії осіб визначаються ч. 2 та 3 ст. 43 КК,

відповідно до яких особа, зазначена у ч. 1 цієї статті, підлягає крим. відповідальності лише за вчинення у складі орг. групи чи злочин. орг-ції особливо тяжкого злочину, вчиненого умисно і поєданого з насильством над потерпілим, або тяжкого злочину, вчиненого умисно і пов'язаного зі спричиненням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому або настанням ін. тяжких або особливо тяжких наслідків (ч. 2). Водночас особа, яка вчинила злочин, що передбачений ч. 2 цієї статті, не може бути засуджена до довічного позбавл. волі, а покарання у виді позбавл. волі не може бути призначене їй на строк, більший, ніж половина макс. строку позбавл. волі, передбаченого законом за цей злочин (ч. 3).

Підставою заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам виступає її вимушеність, яка полягає у тому, що в особи, яка входить до складу злочин. групи (орг-ції), виникла необхідність брати участь у вчиненні злочину (напр., унаслідок примусу з боку ватажка злочин. орг-ції) і при цьому була відсутня реальна можливість (без ризику розкрити свій зв'язок із правоохор. органами і тим самим поставити себе у небезпеку) відмовитися від участі в підготовці або вчиненні злочину у складі такої групи (орг-ції).

Заподіяння шкоди на підставі ст. 43 КК має ознаки, що характеризують:

1) суб'єкта заподіяння шкоди, яким може бути лише особа, яка відповідно до чинного зак-ва виконує спец. завдання у складі орг. групи чи злочин. орг-ції – негласні співробітники операт. підрозділів і особи, які співробітничать із ними, що проникли в злочин. групу;

штатні і позаштатні негласні співробітники спец. підрозділів по боротьбі з орг. злочинністю, введені під легендою прикриття в орг. злочин. угруповання; учасники орг. злочин. угруповань, які дали згоду на співробітництво зі спец. підрозділами по боротьбі з орг. злочинністю;

2) характер дії (бездіяльності) особи, яка заподіює шкоду у складі орг. групи чи злочин. орг-ції, повинна збігатися з ознаками якогось злочину, за винятком тих, що передбачені в ч. 2 ст. 43 КК (напр., особа може вчинити крадіжку, вимагання, завдати потерпілому побоїв тощо);

3) мету участі особи, яка у складі орг. групи чи злочин. орг-ції вимушена заподіювати шкоду правоохоронюваним інтересам, полягає у попередженні чи розкритті їх злочин. діяльності. Наявність ін. мети не може служити виправданням заподіяння зазначеної шкоди відповідно до вимог ст. 43 КК;

4) межі заподіяння шкоди визначаються у ч. 2 ст. 43 КК, згідно з якою особа, беручи участь в орг. групі чи злочин. орг-ції, має право заподіяти будь-яку шкоду правоохоронюваним інтересам (напр., заподіяти потерпілому серед. тяжкості тілесні ушкодження, брати участь у контрабанді, розкраданні чужого майна тощо), за винятком 2-х видів злочинів.

Перевищення меж заподіяння шкоди при виконанні особою спец. завдання буде мати місце при вчиненні: умисного особливо тяжкого злочину, пов'язаного з насильством над потерпілим (напр., умисне вбивство); умисного тяжкого злочину, пов'язаного із заподіянням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому або з настанням ін. тяжких чи

особливо тяжких наслідків (йдеться про наслідки, які зак-вещь ставить в один ряд із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень потерпілому).

Особливості відповідальності особи, яка виконує спец. завдання у випадку вчинення таких злочинів, визначена в ч. 3 ст. 43 КК. Насамперед особі за жодних умов не може бути призначене покарання у виді довічного позбавл. волі. Якщо такій особі призначається позбавл. волі на певний строк, то його розмір не може перевищувати половини макс. санкції, передбаченої за вчинення злочину (напр., якщо санкція за умисне вбивство за ч. 2 ст. 115 КК передбачає позбавл. волі на строк від 10-ти до 15-ти років, то суд не може призначити позбавл. волі на строк понад 7 років і 6 міс.). Нарешті, навіть у цьому разі виконання спец. завдання є обставиною, яка пом'якшує покарання (п. 9 ч. 1 ст. 66 КК).

Лит.: Баулін Ю. В. Кримінальна відповідальність: сутність, зміст та правова форма // Вісник Академії правових наук України, 2003, №2–3; Огаренко Ю. В. Поняття спеціального завдання з попередження або розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як обставини, що виключає злочинність діяння // Право і безпека, 2005, №4; Мантуляк Ю. В. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як обставина, що виключає злочинність діяння (соціально-юридична характеристика) // Науковий вісник Чернівецького університету, вип. 273; Баулін Ю. В. Обставини, що виключають злочинність діяння // Вісник Асоціації кримінального права України, 2014, №1 (2).

Ю. В. Баулін.